

Долежан В. В.

професор кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ КОМПЕТЕНЦІЙ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Термін «Державне бюро розслідувань» запозичений з досвіду правоохоронної діяльності США, де функціонує Федеральне бюро розслідувань (ФБР) (Ю. Шемшученко: Федеральне бюро розслідувань. Протидія організованим злочинностям в країнах ЄС та США. — К.:2002.). Проте за характером функцій і повноважень воно докорінно відрізняється від свого американського співбрата при тому, що діяльність обох спрямована на посилення боротьби зі злочинністю.

Очевидно, необхідність створення Державного бюро розслідувань (для скорочення використаємо термін ДБР) була усвідомлена в Україні досить недавно. У Стратегії реформування судоустою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 20 травня 2015 року, про цей орган навіть не згадувалось (Стратегія реформування судоустою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки // Указ Президента України від 20 травня 2015р. № 276.), а вже 12 грудня 2015 року було прийнято Закон про нього (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 6. — ст.55 (з наступними змінами та доповненнями).

Компетенція ДБР як органу досудового розслідування визначена двома факторами: а) статусом посадових осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів: від экс-Президента України до інших посадових осіб, які посідають більш-менш відповідальне місце у службовій ієрархії (п.4 ст.216 КК України), характером і тяжкістю правопорушень. При цьому потрібно проявляти неабияку пильність, щоб відокремити компетенцію ДБР від компетенції інших правоохоронних органів: (безпеки, Національної поліції, слідчих органів, що здійснюють розслідування порушень податкового законодавства, детективів Національного антикорупційного бюро України). Статтею 216 КПК передбачено й інші варіанти визначення компетенції органів розслідування. Це досить складна система. Існує можливість здійснення розслідування одним державним органом правопорушень, віднесених до компетенції іншого органу. З урахуванням практики застосування законодавства слід чіткіше визначити компетенцію різних правоохоронних структур, встановити підслідність справ цієї кате-

горії в окремих статтях КПК України, а не змішувати їх усіх у статті 216 КПК. Це дозволить слідчим і прокурорам, які здійснюють процесуальне керівництво розслідуванням, чіткіше вирішувати ті чи інші ситуації, зокрема питання компетенції.

Варто замислитись над уніфікацією назв посад службових осіб, які здійснюють кримінальне провадження у справах зазначених категорій. Так, посадовці Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування як детективи (ч.5 ст.216 КПК), а розслідування силами ДБР — слідчі цього органу. Саме так мають називатись представники усіх слідчих органів України. До цього терміну працівники слідчих органів звикли давно.

Відповідно до ч.4 ст.216 КПК слідчі органи ДБР здійснюють розслідування злочинів, вчинених Президентом України, повноваження якого припинені. Саме припинені, а не завершилися. Першим кандидатом серед цих осіб на притягнення до кримінальної відповідальності, очевидно, став В. Ф. Янукович, повноваження якого справді були фактично припиненні через свідоме залишення посади і через побоювання бути притягнутим до кримінальної відповідальності. До числа осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності слідчими ДБР, можуть в принципі бути віднесені як голови низки колегіальних органів так і члени цих органів.

Водночас слідчі органів ДБР можуть здійснювати досудове розслідування стосовно Генерального прокурора, його першого заступника (п.1), керівника та інших прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, зазначених у п. 1-4, 5-11 ч.1 ст.15 Закону України «Про прокуратуру» (Закон України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 2-3, ст.12).

До компетенції ДБР також віднесено розслідування злочинів, вчинених суддею Конституційного Суду України, присяжним під час виконання ним обов'язків в суді, головою, заступником голови, членом, інспектором Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ч.4 п.1 ст.5 Закону про ДБР).

Поширення компетенції ДБР на суддів Конституційного Суду навряд чи має під собою підстави, оскільки Конституційний Суд не вирішує конкретні юридичні спори, а оцінює конституційність актів вищих органів державної влади і здійснює тлумачення законів (ст. 150 Конституції України).

Що ж стосується присяжних, то їх участь у практичному судочинстві в сучасних умовах є практично непомітною. До того ж це переважно особи без юридичної освіти, які не можуть приймати самостійних рішень.

Відповідно до ст.1 Закону про ДБР завдання його правоохоронної діяльності визначені у такій послідовності: запобігання злочинам,

виявлення злочинів та їх припинення, розкриття, розслідування злочинних діянь, віднесених до компетенції ДБР.

На запобігання злочинним правопорушенням спрямована вся юрисдикційна діяльність ДБР, зокрема, роз'яснення чинного законодавства, популяризація вжитих заходів реагування.

Виявлення злочинних правопорушень, їх розкриття та припинення є заключними етапами юрисдикційної діяльності ДБР. Розслідування злочинів її органами містить у собі комплекс оперативно-розшукових і слідчих дій та винесення за їх результатами процесуальних рішень.

Відповідно до ст.1 Закону ці завдання правоохоронної діяльності визначені у такій послідовності: запобігання злочинам, виявлення злочинів, припинення злочинів, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до компетенції відповідних органів.

На наш погляд, статтю 216 КПК для кращого сприйняття її положень є доцільним поділити на частини, присвячені компетенції окремих державних органів з протидії злочинності, виходячи з принципової неприпустимості дублювання компетенції різними органами. Так, доцільно відмовитись від наділення Національного антикорупційного бюро України з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, за рішенням Директора та за погодженням із Прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури правом розслідувати злочини, які віднесені до підсудності слідчих інших органів, до яких, очевидно, відноситься Державне бюро розслідувань (ч.5 ст.216 КПК). Поділ компетенції має здійснюватись з максимальною чіткістю.

«Війна конкуренцій» між різними правоохоронними структурами, які беруть участь у заходах подолання економічної злочинності, є небажаною і неприпустимою.